

דרישותיה של ישראל לגבולות

בני-הגנה

אלוף (מיל') יעקב עמידרו

החלטת מועצת הביטחון 242: אין חזרה לקווי שביתת הנשק מ-1949

מאבקה של ישראל להשגת "גבולות בני-הגנה" הוא מאבק יחיד במינו בדיפלומטיה הבין-לאומית. הוא נובע מן הנסיבות המשפטיות והאסטרטגיות המיוחדות שישאל ניצבה מולן לאחר מלחמת ששת הימים ב-1967, כאשר צה"ל השתלט על יהודה ושומרון ועל שטחים נוספים במלחמת הגנה עצמית. בהסכמי שביתת הנשק מ-1949 - אותם הפרו הירדנים ב-1967 - נקבע שקו שביתת הנשק יהיה קו הפרדה צבאי, קו שביתת נשק בלבד ולא גבול מדיני קבוע. כיבוש יהודה ושומרון בידי ממלכת ירדן היה תוצאה של הפלישה הלא-חוקית שלה למדינת ישראל ב-1948; ולאמתו של דבר, רק בריטניה ופקיסטן הכירו בריבונותה של ירדן על שטחים אלה. זה היה הרקע להחלטת מועצת הביטחון 242 מנובמבר 1967, שקבעה

ישראל מדינה דמוקרטית שבהיסטוריה הקצרה שלה נאלצה להגן על עצמה פעם אחר פעם מול צבאותיהן של שכנותיה, המדינות הערביות, שיעדן המוצהר היה השמדתה של ישראל. בעוד שאומות אחרות, כגון צרפת או כווייט, נכנעו אמנם ונכבשו, אך שרדו והתאוששו משקיבלו מחדש את ריבונותן, ישראל אינה יכולה להשליך את יהבה על אפשרות של הזדמנות שנייה.

כי ישראל זכאית "לגבולות בטוחים ומוכרים" שיהיו שונים - כמשתמע מנוסח ההחלטה - מקווי 1967. האו"ם לא קבע כי הסטטוס-קוו הקודם יושב על כנו. נהפוך הוא, כדי לשדר אותו מסר הכריזו כמה מנשיאי ארצות הברית - בהם הנשיא בוש ב-14 באפריל 2004, בקיצור דיפלומטי - כי לישראל יש זכות ל"גבולות בני-הגנה".

הרעיון של "גבולות בני-הגנה" מבוסס על היגיון אסטרטגי משכנע. ישראל מצויה במצב לא-נורמלי: מדינה דמוקרטית למודת מלחמות, שבהיסטוריה הקצרה שלה נאלצה להגן על עצמה פעם אחר פעם מול צבאותיהן של שכנותיה, שיעדן המוצהר היה השמדתה של ישראל. צה"ל אינו יכול להרשות לעצמו לטעות בחישוביו או להסתכן באשר ליכולתו להגן על המדינה היהודית היחידה בעולם. אומות אחרות, כגון צרפת או כווייט, נכנעו ונכבשו - זאת על-ידי גרמניה וזאת על-ידי

מה הופך גבול לבר-הגנה?

כיצד אפשר להעריך אם גבול מסוים הוא בר-הגנה? לשם כך יש לשאול את השאלה: אם ישראל תותקף על-ידי צבא קונבנציונאלי, או על-ידי צירוף כלשהו של כוחות יבשה, טילים בליסטיים וגורמי טורח, האם הגבול והמרחב שמאחוריו יספיקו כדי לאפשר לצה"ל לבצע את משימתו ההגנתית בסבירות גבוהה להצלחה?

התשובה לשאלה זו חייבת להתבסס על שיקולים צבאיים טהורים.

ברור שבתהליך קבלת ההחלטות לגבי גבולותיה העתידיים של המדינה, יש להביא בחשבון גורמים נוספים כגון דמוגרפיה, כלכלה, היסטוריה ומשאבי מים. אולם אינטרסים לאומיים אלה אינם נוגעים לשאלה האם גבול מסוים הוא בר-הגנה. יתר על כן, אין להניח לגורמים נוספים, חשובים ככל שיהיו, לטשטש את השאלה המכרעת: האם ישראל תוכל להגן על עצמה ולשרוד בגבולות העתידיים הללו במקרה של מלחמה?

בירור זה חשוב ביותר גם אם יסתבר בסופו של דבר כי הגבול בהסכם שונה מן הגבול הראוי לצורך הגנתה של מדינת ישראל - ולו רק כדי שיובהר לאשורו הסיכון

עיראק - אך למרות זאת שרדו והתאוששו משקיבלו מחדש את ריבונותן. ישראל, בניגוד לכך, אינה יכולה להשליך את ידה על אפשרות של הזדמנות שנייה; לחישוב מוטעה מצדה עלולות להיות תוצאות "סופניות". משום כך היא מצויה במצב יחיד במינו.

מדוע הגיוני ומוצדק שישראל תגלה דאגה מפני תרחישי מלחמה קשים? הרקע לדאגותיה של ישראל מאז הקמתה הוא העליונות המספרית העצומה שקואליציות פוטנציאליות של מדינות ערביות נהנות ממנה. יתר על כן, צבאות ערב מבוססים בעיקר על עוצבות סדירות המסוגלות להיכנס למלחמה ללא התרעה; בעוד שצה"ל מורכב ברובו מיחידות מילואים. המשמעות היא שאם ישראל תותקף בהפתעה, צבא ישראלי קטן יחסית יאלץ להתגונן עד להשלמת גיוס המילואים.

בהתחשב בממדיה הגיאוגרפיים הצרים, התקפה מקווי שביתת הנשק של 1949 על המותניים הצרים של ישראל, שרוחבם מגיע לכ-15 ק"מ בלבד, עלולה לבתר בקלות ובמהירות את המדינה ולאיים על העורף האסטרטגי הקרוב כל כך לגבול.

מעבר להתקפה צבאית קונבנציונאלית, גם הטרור הוא רכיב משמעותי בדאגותיה של ישראל. גם הוא מאיים

התקפה מקווי שביתת הנשק של 1949 על המותניים הצרים של ישראל, שרוחבם מגיע לכ-15 ק"מ בלבד, עלולה לבתר בקלות ובמהירות את המדינה.

שישראל נוטלת על עצמה, ולהתכונן למצבים שבהם סיכונים אלה עלולים להתממש בעתיד.

על העורף האזרחי המצוי בטווח הקטיושה מקווי הגבול של 1949. מנקודת ראות אסטרטגית-צבאית, הזכות ל"גבולות בני-הגנה" פירושה שישראל חייבת להחזיק בידה אזורי ביטחון מעבר לקווי 1967 כדי להתמודד עם האיומים בעתיד, גם אם תגיע להסדרים מדיניים עם שכנותיה. אם התוקפנות תתחדש אי פעם, ישראל תזדקק ליכולת ברורה להגן על עצמה בכוחות עצמה, על בסיס מיקום מחושב של גבולותיה.

צורך מתמיד להתגונן מפני איומים חיצוניים

הדיון ב"גבולות בני-הגנה" משמעותי רק בהנחה שייטכן שישראל תיאלץ להגן על עצמה בעתיד מול אויב חיצוני. אם אפשר להבטיח שישראל לא תותקף בעתיד על-ידי אויב חיצוני כלשהו, הרי שאין צורך ב"גבולות בני-הגנה", ואין צורך לבחון אם ישראל תוכל להגן על עצמה. בתנאים כאלה אפשר יהיה לפרק את הצבא ולבסס גבולות על-פי שיקולים לא-צבאיים, כמו דמוגרפיה או זכויות היסטוריות. כך למשל בלגיה אינה זקוקה ל"גבולות בני-הגנה", נוכח המציאות השוררת כיום במערב אירופה, אם כי נזקקה לגבולות שכאלה לפני שבעים שנה.

מכאן ברור שההנחה הבסיסית בדיון זה היא כי בעתיד הנראה לעין ישראל לא תמצא עצמה במציאות דומה לזו של מערב אירופה או של צפון אמריקה. הנחת היסוד במאמר זה היא שישראל אכן עלולה לעמוד בעתיד מול איום חיצוני.

באופן עקרוני אפשר לדבר על שלושה סוגי

איומים:

1. איום במלחמה קונבנציונלית קלסית, שמעורבים בה

אין ויכוח על כך שיש אפשרות שישראל תעמוד מול איומי טילים וטרור; אך מן הראוי לשאול תחילה אם האיום הקונבנציונאלי הקלסי מרחף עדיין על ישראל. האם ייתכן שהמלחמות בין הערבים לישראל בשנים 1948, 1956, 1967 ו-1973 יחזרו על עצמן בצורה כלשהי? אפשר לטעון שהתנאים השתנו מן הקצה אל הקצה: לישראל יש הסכמי שלום עם מצרים ועם ירדן שעמדו במבחן הזמן; ודומה שאחרי 2003 נטרל גם האיום מצד עיראק. בנוסף, עם התמוטטות ברית המועצות, סוריה מתקשה להתחמש במידה מספקת; כמו כן אין היום באופק כל קואליציה ערבית. כל הנתונים הללו נכונים; אולם זוהי רק תמונת חטף, סטטית יחסית, של מצבה האסטרטגי של ישראל.

איומים אסטרטגיים ארוכי טווח

בניגוד לניהולה של מדיניות יום-יומית המבוססת על ניתוח המצב העכשווי, ההחלטה על "גבולות בני-הגנה" צריכה להתבסס על הערכת מצב שתביא בחשבון גם איומים אסטרטגיים פוטנציאליים ארוכי טווח. בהקשר זה, יש לשקול לדוגמה את השאלות הבאות:

אם ישראל תותקף על-ידי צבא קונבנציונאלי, או על-ידי צירוף כלשהו של כוחות יבשה, טילים בליסטיים וגורמי טרור, האם הגבול והמרחב שמאחוריו יספיקו כדי לאפשר לצה"ל לבצע את משימתו ההגנתית בסבירות גבוהה להצלחה?

1. האם אפשר להבטיח שעיראק לא תתפתח למדינה שיעית קיצונית הנשענת על איראן ועוינת לישראל (למרות ההבדלים בין השיעים בעיראק לבין אלה שבאיראן)? ואכן מירדן, הרגישה מאוד לאופיים של שכניה, נשמעה אזהרה מפני ציר שיעי עוין העלול לכלול את איראן, עיראק וסוריה.

יחידות משורינות, ארטילריה מתנייעת ומטוסי תקיפה. כל אלה יחומשו בעתיד בחימוש מונחה-מדויק יותר ויותר.

2. איום של טילים ארוכי טווח וקצרי טווח, קונבנציונאליים ולא-קונבנציונאליים.

3. איומי טרור - אם מצד חדירת מחבלים מתאבדים אל המדינה, או באמצעות מרגמות, רקטות ואש קרקע-קרקע אחרת תלולת מסלול.

2. האם אי-אפשר להעלות על הדעת שביהודה ושומרון תקום מדינה פלסטינית שתשתלט בסופו של דבר על ירדן בניגוד לאינטרס הישראלי? מן הראוי להזכיר שבירדן יש כבר כיום רוב פלסטיני. האם תוכל ישראל להגן על עצמה אם תותקף על-ידי מדינה פלסטינית שתשתרע מעיראק עד פאתי כפר סבא וירושלים?

3. האם לא אפשרי הדבר שבעתיד יצליחו יסודות אסלאמיים מיליטנטיים להשתלט על מצרים, והצבא המצרי החזק ביותר יהיה נתון למרותה של הנהגה פחות אחראית ויותר קיצונית מממשלתה הנוכחית של מצרים?

לדעתי, אין להתעלם מאף אחד מן התרחישים האפשריים הללו. כל אחד מהם - לא כל שכן צירוף כלשהו ביניהם - מחייב חשיבה כיצד להגן על ישראל נגד איום צבאי קלסי, ואין הם התרחישים הקשים היחידים האפשריים בעתיד. חשוב לזכור שבשנות התשעים המשיכו הצבאות במזרח התיכון לרכוש נשק קונבנציונאלי חדש, ולא הקצו את משאביהם אך ורק לטילים ולחימוש לא-קונבנציונאלי. זאת ועוד: ברית המועצות אמנם אינה קיימת עוד כספקית נשק גדולה; אך יש לצפות שהתעשיות הצבאיות של רוסיה ושל אירופה ימשיכו למכור את מערכות הנשק החדשות

העובדה שהמזרח התיכון בכללותו ישתנה מן היסוד ברגע שאיראן תהפוך למעצמה גרעינית - התפתחות המסתמנת כבר באופן - הופכת את כל האתגרים האלה למידיים עוד יותר. אין לצפות שמצב זה יחליף את האיום הקונבנציונאלי המסורתי; איראן גרעינית רק תחזק אותו. באירופה של ימי "המלחמה הקרה" חשו מדינות נאט"ו וכן מדינות ברית ורשה הכרח להנהיג מודרניזציה בצבאותיהן הקונבנציונאליים, משום שהן חסו תחת מטריית ההרתעה ההדדית והבינו שרק מלחמה קונבנציונאלית אפשרית במצב כזה. הכוחות המשוריינים של כל צד היו ונתרו העוצבות הצבאיות העיקריות שאמורות היו להכריע את תוצאות המלחמות. הטילים היו רק ממד נוסף של עוצמת אש, כמו ארטילריה ארוכת טווח, אולם הם לא באו במקום כוחות היבשה בבריתות אלה. גם במזרח התיכון עתידי שבו מערכות ההרתעה הלא-קונבנציונאליות ינטרלו זו את זו, צפוי שהמאזן הצבאי הקונבנציונאלי בשטח יחזור להיות הציר המרכזי שיכתיב את מאזן הכוחות הכולל. לאחרונה קיימת נטייה בקרב אחדים מאלה המנתחים את צרכיה הטריטוריאליים של ישראל להסיט את הדיון מן האיום הנשקף מצבאות קונבנציונאליים קלסיים אל עולם "הטכנולוגיה המתקדמת". על-פי קו

האם אפשר להבטיח שעיראק לא תפתח למדינה שיעית קיצונית הנשענת על איראן ועוינת לישראל? האם אי-אפשר להעלות על הדעת שביהודה ושומרון תקום מדינה פלסטינית שתשתלט בסופו של דבר על ירדן בניגוד לאינטרס הישראלי? האם לא אפשרי הדבר שבעתיד יצליחו יסודות אסלאמיים מיליטנטיים להשתלט על מצרים?

מחשבה זה, גם אם נהיה נתונים לאיום צבאי קונבנציונאלי בעתיד, צה"ל יוכל להפעיל יכולות טכנולוגיות מתקדמות, ובכלל זה חימוש מונחה-מדויק, ולחפות בכך על כל נחיתות בשטח. מי שמאמץ את הנימוקים האלה מתעלם מן האפשרות שגם יריביה של ישראל יצטיידו בסופו של דבר בחימוש המבוסס על טכנולוגיה מתקדמת. במקרה זה ישראל תאבד לפחות חלק מיתרונה. זאת ועוד:

שלהן למזרח התיכון העשיר בנפט, ובמקביל תסייע גם ארצות הברית להנהיג מודרניזציה בכוחות הצבאיים של שותפותיה הערביות. רק מי שמסוגל להבטיח בוודאות מוחלטת שאף אחד מן התרחישים הללו לא יתממש יוכל להיות פטור ממתן תשובה לשאלה כיצד תגן ישראל על עצמה מפני צבא קונבנציונאלי ליד גבולותיה.

הצורך בעומק אסטרטגי

לכן, הרעיון של גבולות בני-הגנה אינו יכול להתייחס רק לקו הגבול עצמו; הוא חייב לכלול גם את השטח שבין קו הגבול ל"מרחב האסטרטגי" של המדינה. כשמדינות המערב דנו בשאלת התואי של קו הגנה באירופה בתקופת המלחמה הקרה, המתכננים הצבאיים שלהן הבינו שלא אופי "קו הגבול" (borderline) יהיה הגורם המכריע, אלא דווקא "העומק ההגנתי" (defensive depth); לכן, מנקודת ראות צבאית, מרחב המגננה כלל את כל גרמניה עד נהר הריין (יותר מ-200 קילומטר). אזור זה היה אמור לאפשר נסיגה וניהול קרב הגנה, כדי שאפשר יהיה לייצב על הריין את "קו ההכלה" (line of containment).

"הכלה": עצירת כוחות האויב, עיכובם או כיתורם החלקי - ראו **המילון למונחי צה"ל**, הוצאת אג"ם/תוה"ד, 1998, עמ' 136).

אחרי שבירת קו ההגנה במלחמת יום הכיפורים הן ברמת הגולן והן לאורך תעלת סואץ הבינו אנשי המקצוע בישראל ש"קו ההכלה", או "קו העצירה" כפי שכונה בצה"ל, לעולם לא יוכל להיות קו הגבול עצמו. לפיכך, מתן ביטוי מעשי לצרכיה של ישראל ולמחויבות

הטופוגרפיה רלוונטית מאוד למלחמות שבהן החימוש המונחה הוא רכיב מרכזי, בעיקר כזה המתבסס על מציני לייזר קרקעיים. במצב כזה, שליטת אויב בעל טכנולוגיה מתקדמת על רכס ההר ביהודה ובשומרון עלולה להיות קריטית. קיצורו של דבר, טעות היא לחשוב שטכנולוגיה צבאית מתקדמת תבטל את הצורך ביתרון גיאוגרפי כלשהו, בין שהוא נובע מעומק אסטרטגי או מהתואי הטופוגרפי; אדרבא - ההפך הוא הנכון.

באירופה של ימי המלחמה הקרה, המתכננים הצבאיים הבינו שלא אופי "קו הגבול" (borderline) יהיה הגורם המכריע, אלא דווקא "העומק ההגנתי" (defensive depth). מנקודת ראות צבאית, אזור המגננה כלל את כל גרמניה עד נהר הריין (יותר מ-200 קילומטר).

האמריקנית לקיומם של "גבולות בני-הגנה" בישראל יחייב קביעת השטחים שמתוכם ובתוכם ינהל הכוח הצבאי את פעולותיו, והשטחים שמהם יוכל צה"ל לסגת כדי לתמרן בעת מלחמה. גבולות 1967 אינם מותירים זכר לגמישות הכרחית זו. כך, מנקודת ראות טכנית מובהקת, בגבולות 1967 תאבד ישראל את יכולתה להגן על עצמה.

על-פי עקרונות המגננה שאומצו על-ידי צבאות

לעצם קיומה של המדינה, במידה ותפרוץ מלחמה, מכיוון שצבא הפרוס לאורכם לא יוכל להבטיח את הגנתה של ישראל במקרה של מלחמה בעתיד.

האם מלחמת מנע או התקפה מקדימה הן חלופות אפשריות במקום עומק אסטרטגי?

האסטרטגיה החלופית לדרישה לעומק אסטרטגי, שמטרתה העיקרית להימנע מביסוס יכולת המגנה של ישראל על של קווי 1967 הפגיעים, היא זו של "העברת המלחמה לשטח האויב". לפי גישה זו, ישראל תפתח בהתקפה מקדימה, תנהל את המלחמה בשטח האויב, ותיצור על-ידי כך את העומק הדרוש להגנתה. לפי גישה זו, השגתה של יכולת הגנתית תלויה בהחלטה מדינית קשה: פתיחה במלחמה וכיבוש שטחים מעבר לגבולה של המדינה טרם פתח האויב במעשי איבה של ממש. על-פי הניסיון ההיסטורי בעולם ובמדינת ישראל, אין כל ערובה לכך שהנהגה עתידית כלשהי תקבל החלטה כזאת. בהקשר זה, יש להיזכר שב-1973 התקשתה ראש

שונים ברחבי העולם, שלושה רכיבים הכרחיים להצלחתה של תוכנית מגנה:

1. מרחב לחימה (battle space) בעומק הדרוש, כדי שאפשר יהיה לפרוס בו בשלבים כוחות מגן מתאימים שיוכלו לתמרן בתוכו.
 2. כוח עתודה בעוצמה מספקת כדי להנחית מתקפת נגד ולהשיב על כנו את המצב שקדם להתפרצות מעשי האיבה.
 3. מרחק הולם מהעורף האסטרטגי, שייקבע על-פי ההנחה שכיבושו, או נזק חמור שייגרם לו, עלולים לערער את כושר העמידה של הצבא.
- כל העקרונות הללו מבוססים על הנחה מרכזית אחת בקשר לניהול מלחמות: מאחר ששום מערכת הגנתית לא תישאר כפי שהייתה בתחילת המתקפה ואין שום אפשרות להבטיח שקו ההגנה לא ייפרץ, יש צורך בעומק. תכליתו לאפשר פריסת כוחות עתודה ואתו יכולת התמרון במרחב כדי להשיג את הזמן הדרוש להפעלתם, לפני שכוחות האויב יאיימו על העורף האסטרטגי של המדינה.
- מאחר שקווי 1967 אינם מאפשרים לממש אף

מנקודת ראות טכנית מובהקת, בגבולות 1967 תאבד ישראל את יכולתה להגן על עצמה. יש צורך בעומק שיספיק לריכוז כוחות עתודה וכן במרחב מספיק כדי לאפשר את הזמן הדרוש להפעלתם לפני שכוחות האויב יגיעו אל העורף האסטרטגי של המדינה.

הממשלה דאז גולדה מאיר להחליט אפילו על מהלומה אווירית מוגבלת, גם לאחר שהמצרים והסורים כבר פרסו את כוחותיהם בעמדות תקיפה בדרום ישראל ובצפונה. מי יכול להתחייב שממשלה ישראלית עתידית תחליט בעוד מועד להקדים את מתקפת האויב, במיוחד אם קיימים כבר הסדרים מדיניים? הניסיון של ישראל מוכיח כי אם האיום על ישראל יבוא מצד מדינות החתומות פורמלית על חוזה שלום

אחד מהרכיבים הדרושים לגיבוש תוכנית מגנה ראויה, אין ספק בכך שקווים אלה אינם "גבולות בני-הגנה" או "גבולות בטוחים". ייתכן שלקווי 1967 יש יתרונות מסוימים מנקודת ראות שאינה צבאית; ואולי אף יהיו כאלה שיצדדו, כתוצאה מכך, בגבולות אלה כבסיס לגבולה של מדינת ישראל. אבל מנקודת ראות צבאית-מקצועית, הישענות על קווי 1967 להגנתה של מדינת ישראל כרוכה בסיכון עצום

על-פי חוות דעתם של מומחי צבא ארצות הברית, על ישראל לשלוט ברכס ההררי של יהודה ושומרון

אין פלא שראשי המטות המשולבים של צבא ארצות הברית הגיעו למסקנה דומה ב-1967, כאשר נתבקשו לחוות את דעתם על השטחים הטריטוריאליים המזעריים ביותר שיש להוסיף לישראל מעבר לגבולות '67 כדי ליצור קו הגנה יעיל מול התקפות קונבנציונאליות של קואליציות שונות ומול איומי טרור. בתזכיר שהוגש ב-29 ביוני 1967 לרוברט מק'נמרה, שר ההגנה האמריקני, ושהיה חתום על-ידי גנרל ארל וילה, ראש המטות המשולבים (הרמטכ"ל האמריקני), נאמר: "מנקודת ראות צבאית טהורה, ישראל תצטרך להחזיק בידה חלק מהשטחים הערביים שנכבשו, כדי שיהיו גבולות בני-הגנה מבחינה צבאית". לדברי ראשי המטות, החלטתם בקשר לשטחים שיישאו בידי ישראל מבוססת על "עקרונות טקטיים מקובלים, כגון שליטה על שטחים שולטים, ניצול מכשולים טבעיים, חיסול מובלעות בשליטת האויב ומתן אפשרות להגנה בעומק של מתקנים ומוסדות חשובים". המסקנה העיקרית של ראשי המטות המשולבים

עמה, הסיכויים שממשלה ישראלית תפר את ההסכמים ותפתח בפעולה מקדימה שואפים לאפס.

זוהי הסיבה לכך שבהסכם המדיני עם מצרים עמדה ישראל על הקמת אזורים מפורזים ועל החזקת כוחות מוגבלים במדבר סיני. מצב כזה מעניק לישראל רשת ביטחון במקרה של שינוי כוונות בעתיד אצל המצרים. כ-200 קילומטר של מדבר שאין בו צבא משמעותי מעניקים לישראל עומק מסוים בתוך שטחה של מדינה שכנה, ואת הזמן הנדרש כדי לבצע הערכת מצב ולקבל החלטות בדבר תגובה. עם זאת ברור שאין כל אפשרות ליצור מרחב דומה ביהודה ושומרון, על גבולה המזרחי של ישראל הקרוב כל כך לרכיבים החיוניים של העורף האסטרטגי הישראלי. באזור יהודה ושומרון ישראל תהיה חייבת להציב את צבאה מראש, לבצל את השטח הגבוה הקיים וכן תנאים טופוגרפיים ייחודיים נוספים, כדי לארגן מגננה הולמת במקרה של הפעת איום ממזרח. במקרה שבו האויב יהיה ערוך ביהודה ושומרון, למדינת ישראל ולכוחותיה הצבאיים לא תהיה אפשרות להיערך למגננה. סכנה זו מפני התקפה ממזרח חמורה עשרות מונים מאשר איום מדרום, הרחוק ממרכזי האוכלוסייה העיקריים של ישראל.

מנקודת ראות צבאית-מקצועית, תהיה זו שגיאה

בעוד שבאופן תיאורטי החלטה מדינית עתידית להנחית מהלומה מקדימה תשיג את העומק הדרוש להגנת ישראל מפני איום של מדינות שיש לנו עמן הסכם שלום פורמאלי, הסבירות שממשלה בישראל תפר הסכמים עם מהלומה מקדימה שואפת לאפס.

בקשר ליהודה ושומרון הייתה שישראל צריכה "לשלוט בשטח הגבוה הבולט המשתרע מצפון לדרום". הקו שהמליצו עליו שורטט "מזרחית לכביש הראשי העיקרי המחבר בין ג'נין ושכם לבין אל-בירה וירושלים, ומשתרע מצפון לדרום". הם הסבירו כי "קו ההגנה שאנו רואים יעבור ממש מזרחית לירושלים". משם יעבור הקו דרומה-מזרחה, "אל נחל דרגות שלידי ים המלח". ראשי המטות המשולבים הביעו גם את

חמורה מצד האחראים לביטחון ישראל לסמוך על החלטה מדינית שתתקבל בעתיד להנחית מהלומה מקדימה, כדי להשיג את העומק הדרוש להגנת ישראל מפני איום ממשמש ובא. אי-אפשר להשתית את ביטחון ישראל על ודאות ש"התקפה מקדימה" כזאת אכן תתבצע. לפיכך, ישראל אינה יכולה לסמוך על יכולת ההתגוננות שלה ב"קו הירוק" של 1967 בגבולה המזרחי.

דעתם בקשר לרמת הגולן: הם המליצו שישראל תמשיך להחזיק שם בקו שיימתח מזרחית לקו שקדם ל-1967, כדי שתוכל לשלוט "בשטח שבו השתמשה סוריה בהצלחה להטרדת אזור הגבול".

ב-1974, שבע שנים לאחר כתיבת התזכיר של ראשי המטות המשולבים, ערכה המכללה לפיקוד ומטה של צבא ארצות הברית מחקר באותו נושא, והגיעה למסקנה דומה: כדי להגן על עצמה, ישראל חייבת להחזיק בשטח השולט המצוי מזרחית לציר המרכזי שעובר לאורך רכס ההרים של יהודה ושומרון.

חלפו קרוב לארבעים שנה מאז הכינו ראשי המטות המשולבים את התזכיר שלהם בעבור ממשל הנשיא ג'ונסון, ונשאלת השאלה האם המסקנות המקצועיות עדיין רלוונטיות לימינו אלה. אין ספק שהגיאוגרפיה והטופוגרפיה לא השתנו. למעשה, חלו התפתחויות משמעותיות בגודלם של הכוחות המזוינים של מדינות ערב הסובבות את ישראל, באיכותם ובמבנם, ההופכות את הניתוח שעשו ראשי המטות המשולבים למשכנע עוד יותר בימינו אנו:

1. ב-1967 הורכבו רוב הצבאות במזרח התיכון מעוצבות רגלים אטיות יחסית. כיום בנויים צבאות אלה סביב

צבאיות חדשות. דבר זה נכון בנוגע לנשק הגנתי כמו טילי נ"ט לא פחות מאשר בנוגע לנשק התקפי, ובכלל זה טילים המשוגרים מהאוויר ופגמי תותחים. שינוי זה מחזק עוד יותר את מסקנות האמריקנים בנוגע לצורכי המגננה של ישראל ביבשה. זוהי גם הסיבה לכך שהעומק ההגנתי החיוני המזערי שהגדיר הצבא האמריקני לדיוויזיות שלו הוכפל כמעט בשנים האחרונות.

3. חימוש מונחה-מדויק יהיה גורם מכריע לגבי שני הצדדים בשדה הקרב העתידי, בעיקר ככל שישתכלל ויתגבר על מגבלות מזג אוויר וחושך. כל עוד יהיה נשק כזה רק בידי ישראל יהיה לה יתרון מובהק בטכנולוגיה צבאית שיאפשר לצה"ל להתמודד עם תנאים נחותים בשטח, כמו שטחים לא-נוחים או חוסר העומק הנדרש. עם זאת, כאשר חימוש מונחה-מדויק יימצא גם בידי יריביה של ישראל, או ככל שהאויב ישפר את שיטת ההתגוננות שלו מפני נשק מדויק, "גבולות בני-הגנה" יהיו שוב צורך מוחלט שאין לו כל תחליף, ואין כל ספק שבעתיד חימוש מונחה-מדויק יימצא גם בידי צבאות ערב.

ברור אם כן שאם ישראל לא תשלוט בקו ההגנה שהוצע על-ידי המתכננים האמריקנים, יאלץ צה"ל לשלם

טווח האש התכליתית גדל עם הופעתן של טכנולוגיות צבאיות חדשות. זוהי הסיבה לכך שהעומק ההגנתי המזערי שהגדיר הצבא האמריקני לדיוויזיות שלו הוכפל כמעט בשנים האחרונות.

מחיר כבד ביותר במקרה של מלחמה. ישראל לא תוכל להגן על עצמה. כל אזוריה וכל התשתית הצבאית האסטרטגית שלה, לרבות הכוחות הלוחמים עצמם, יהיו מפוזרים מול צבא עוין הנהנה מיתרונות השטח השולט של יהודה ושומרון. האפשרויות לפריסת אמצעי המגן של ישראל יהיו מוגבלות ביותר, בין השאר משום שבמצב כזה יהפוך צה"ל לאוסף מפתה של מטרות בעבור הנשק המדויק של האויב.

עוצבות משוריינות וממוכנות ניידות ביותר, שבכוחן לנהל לחימה רצופה בפרקי זמן ממושכים הרבה יותר, ולכבוש שטחים נרחבים במהירות רבה יותר מאשר בעבר. שינויים אלה מחזקים את המסקנות שהגיעו אליהן מומחי הצבא האמריקני ב-1967 בנוגע לצורך של ישראל ב"גבולות בני-הגנה".

2. טווח האש התכליתית גדל, עם הופעתן של טכנולוגיות

שחיקתה של ההרתעה מגבירה את הסבירות למלחמה

לבסוף, בהקשר של דיון במלחמה קונבנציונאלית קלסית, ראוי לשקול גם תוצאה נוספת של נסיגה ישראלית מלאה לקווי 1967: אחרי נסיגה כזאת סיכויי המלחמה רק יגברו, מכיוון שיכולתה של ישראל להרתיע מפני מלחמה תישחק. ישראל שאחרי הנסיגה תהיה מטרה מפתה מאוד, כי היא תהיה מדינה צרה ללא כל עומק אסטרטגי, שמרכזי האוכלוסייה העיקריים והתשתית האסטרטגית שלה יהיו בטווח טקטי של כוחות הפרוסים לאורך השטחים השולטים של יהודה ושומרון. ישראל בגבולות 1967 תיתפס כטרף קל. מי שסבור כי מלחמה אינה אפשרית אינו צריך להביא שיקול זה בחשבון; אבל מי שחושב שהיא אפשרית, גם אם אינה סבירה כרגע, חייב להבין שבחזרתה לקווי 1967 תגביר ישראל את הסיכויים שתרחיש כזה אכן יתממש. ישראל בקווי 1967 תגרום לחוסר יציבות מתמשך במזרח התיכון.

נוכח כל הגורמים הללו ברור מדוע מומחי הצבא האמריקני - כמו גם ראש הממשלה המנוח יצחק רבין, וראש ממשלת ישראל הנוכחי אריאל שרון (יב"א) - סבורים שגם אם ישראל תצטרך לעשות ויתורים טריטוריאליים, עדיין יהיה עליה לשמר בידה את יכולתה להגן על עצמה על-ידי החזקת "השטח השולט" של יהודה ושומרון. רבין נהג להזכיר את הצורך של ישראל להחזיק ב"גבולות ביטחון". יהיה אשר יהיה המינוח, המסקנה של כל אלה שהיו בעברם מפקדי צבא הייתה שבמקרה של מלחמה אין כל אפשרות להגן על ישראל בקווי 1967, ובוודאי לא מול צבא מודרני המצויד בחימוש מדויק. מנהיג אחראי אינו יכול להבטיח שישאל לא תיאלץ לעמוד מול איום כזה בעתיד.

לאחרונה נשמעים קולות רבים בקרב גורמי חשיבה ישראלים ואמריקנים בזכות פריסת כוחות של מדינה שלישית באזורים חיוניים למדינת ישראל במקום צה"ל. הצעה זאת טומנת בחובה שתי חולשות ההופכות אותה לבלתי אפשרית מבחינת ישראל:

א. הניסיון ההיסטורי (ערב מלחמת ששת הימים ובמשך כל תקופת שהותם של כוחות האו"ם בדרום לבנון) הוכיח כי כוחות כאלה נכשלים או נעלמים ברגעי המבחן הקשים.

ב-1974 ערכה המכללה לפיקוד ומטה של צבא ארצות הברית מחקר באותו נושא, והגיעה למסקנה דומה: כדי להגן על עצמה, ישראל חייבת להחזיק בשטח השולט המצוי מזרחית לציר המרכזי העובר לאורך רכס ההרים של יהודה ושומרון.

ב. במקרה של כוחות או"ם המוצבים על גבול מדינות ערב עם ישראל יש סכנה לשלומם של החיילים, וכן קיימת אפשרות שכוחות אלו יפריעו לצה"ל. כך או כך, ישראל תיקרע בין צורכי הביטחון שלה לבין רצונה לשמור על יחסים טובים עם מדינות האם של הכוחות הפרוסים בשטח.

ערכו של השטח בעידן הטילים דווקא גבר

יש מי שטוען שהופעת הטילים הבליסטיים הפכה את הדיון בשאלת גבולות בני-הגנה ללא-רלוונטי. לכאורה, עידן הטילים יוצר מצב אסטרטגי חדש לחלוטין משום שאי-אפשר לעצור את הטילים במעופם בגבולותיה של המדינה. אבל האמת המקצועית היא שדווקא נוכח איום מסוג זה הפכו פיזור מתקני התשתית ופריסת מערכות הנשק ומנגנוני הפיקוד והשליטה להיות חיוניים. פיזור ופריסה רחבים מגבירים באופן משמעותי את הסיכוי להישרדותן של מערכות אלה אחרי התקפת טילים. הגנה אקטיבית נגד טילים נוסח החץ היא חיונית ואמנם עשויה להקשות את התקפת הטילים, אבל אי-אפשר לסמוך עליה שתהיה הרמטית לחלוטין, בייחוד אם ממדי ההתקפה יהיו גדולים מתחילתה ולאורך זמן. יתר על כן, במקרה של איום בטילים גרעיניים תיקבע רמת ההרתעה של מדינה על-פי מידת שרידותה של יכולת "המכה השנייה" ולא רק על סמך עוצמתה המוחלטת. רק מרחב גדול שבתוכו אפשר לפזר ולהסתיר את מערכות ה"מכה השנייה" יאפשר את רמת היתירות הדרושה לישראל כדי לשרוד מתקפת טילים; הבנה

להנחית התקפה כזאת. תופעה זו זהה כמעט לחלוטין לנעשה בתחום הלחימה הקונבנציונאלית הקלסית: ככל שהצד שכנגד סבור שסיכוייו טובים יותר, כך סביר יותר להניח שהוא יסתכן ויתקוף. לכן, גם אם קו הגבול עצמו אינו רלוונטי בעידן הטילים, ממדי המרחב שמאחורי הגבול הם שיקבעו את יכולתה של מדינה לפזר את כוחותיה ואת תשתיותיה כדי לצמצם את פגיעותם ולמנוע מהם מקים. לפיכך, דווקא בעידן הטילים גדל למעשה ערכם של השטח והמרחב.

בהקשר של ישראל, קיים רכיב נוסף של ביטחון לאומי המושפע מפגיעותן של תשתיות לאומיות למתקפת טילים. כפי שצוין לעיל, הרוב המכריע של כוחות היבשה בישראל מורכב מעוצבות מילואים. צה"ל יכול להגיע למלוא עוצמתו רק אחרי 48 שעות בקירוב, כאשר אנשי המילואים מגיעים לשדות הקרב. מסיבה זו יש חשיבות עליונה לגיוס מוצלח של המילואים, שבלעדיהם אין לצה"ל כוח מספיק להגן על המדינה לאורך זמן. אין ספק שככל שאתרי הפריסה של כוחות המילואים יהיו מפוזרים ומרוחקים יותר זה מזה ומהגבול עצמו, כך יגדלו הסיכויים להשלמת גיוס המילואים ולחימוש העוצבות לפני שהם מגיעים לאזורי המלחמה, גם במקרה של מתקפת טילים.

לאור האיום של טילים בליסטיים, פיזור מתקני התשתית, מערכות הנשק ומנגנוני הפיקוד והשליטה הופך להיות חיוני. רק מרחב גדול יותר יאפשר לכוחות ישראל רמת יתירות הדרושה כדי לשרוד מתקפת טילים.

מכיוון שרוב אוכלוסיית ישראל שוכנת מערבית ליהודה ושומרון, זהו המקום שבו צריכים להיות אתרי הגיוס של המילואים. אי-אפשר להעביר אותם לדרום - לנגב, למשל. מסיבה זו, מיקומו של הגבול לאורך יהודה ושומרון במרחק בטוח מאתרי הגיוס וההצטיידות חיוני ליכולתה של ישראל לגייס את כוחות המילואים שלה, לציידם, ולהבטיח שיגיעו לשדה הקרב ככוח צבאי מאורגן.

זאת, אצל כל יריב ואויב, קריטית באשר לכושר ההרתעה של ישראל.

לפיכך, ככל שהמרחב העומד לרשות מדינה לפיזור ולהסתרה של אמצעיה יהיה גדול יותר, כך יגדלו סיכוייה למנוע מלחמה. ולהפך, ככל שהאויב יבחין שקיימת אפשרות מעשית לשתק את יכולת התגובה של ישראל במהלומה הראשונה, כך יגברו הסיכויים שהוא יתפתה

התגוננות מול איומי הטרור

בעבר, כשנדונו הגבולות הקבועים של ישראל, לא נחשבו איומי הטרור לגורם רציני. לאחרונה יש הטוענים טענה שונה. לדעתם, בעידן המודרני יהיו פחות מלחמות קונבנציונאליות קלסיות ויותר "מלחמות נמוכות עצימות" (low-intensity wars), המורכבות בעיקר מהתקפות גרילה וטרור. הטרור עלול להיות כרוך בירי חימוש תלול מסלול (מרגמות או רקטות) לעבר מרכזי אוכלוסייה בישראל, או בשיגור מחבלים להחדרת חומרי נפץ, או מתאבדים שיפוצצו את עצמם בקרב אזרחים. יכול להיות טרור המשתמש באמצעים קונבנציונאליים, אך גם טרור המשתמש באמצעים כימיים, ביולוגיים ואפילו גרעיניים.

אשר לטרור העושה שימוש באש תלולת מסלול על מרכזים אזרחיים, ברור שיש חשיבות מכרעת למרחק של מרכזי האוכלוסייה מקו הגבול. רק ההבדל בטווח יכול להסביר מדוע רקטות הקסאם שיורה החמאס מרצועת עזה מגיעות רק לשדרות ולא לעיר החוף אשקלון; במקרה זה, שני קילומטרים "עושים את כל ההבדל". אם תהיה בעתיד הקרוב מלחמה נגד החיזבאללה, הם יוכלו לירות רקטות על חיפה ולא על תל אביב, המרוחקת יותר מגבול לבנון. אם

בהקשר זה בולטת חשיבותו של הרכס הגבוה השולט בתצפית מערבה על המרכז האסטרטגי ועל ריכוז האוכלוסייה הגדול ביותר של מדינת ישראל. שימוש משטח זה על-ידי מצייני לייזר, לתחמושת רגילה או לטילים המתביתים על כתם לייזר, יכול בעתיד להיות קריטי באשר ליכולת צה"ל להשיב מלחמת שיערה.

זאת ועוד, אם גיוס המילואים יתעכב בצורה כלשהי על-ידי מטח של טילים בליסטיים, ברור כי התנאים הקרקעיים ההתחלתיים של הכוחות הסדירים הקטנים, הנחותים מספרית, הדרושים לבלימת ההתקפה הראשונית יהיו חיוניים ביותר באזור הגבול עצמו; בייחוד אם הם יאלצו להילחם זמן רב בלי לקבל תגבורות. במצב כזה, ללא פריסה מראש מזרחית לקווי 1967 אין לצה"ל סיכוי לעמוד כנגד התקפה. הכוח הסדיר חייב להיערך במרחב המאפשר לו גמישות לתמרון נסיגה והתקפות נגד.

צה"ל יכול להגיע למלוא עוצמתו רק אחרי 48 שעות בקירוב, כאשר אנשי המילואים מגיעים לשדות הקרב. אם גיוס המילואים יתעכב על-ידי מטח של טילים בליסטיים, ברור כי התנאים הקרקעיים ההתחלתיים של הכוחות הסדירים הקטנים הנחותים מספרית הדרושים לבלימת ההתקפה הראשונית יהיו חיוניים ביותר באזור הגבול עצמו.

גבולה המזרחי של ישראל יהיה בקווי 1967, הדבר יאפשר למחבלים לירות על פרברי תל אביב גם בלי קטיושות; ואם יגיעו קטיושות ליהודה ושומרון, אין עיר בישראל שתהיה חסינה מפניהן. מכיוון שאין ביכולתה של ישראל לעצור אש תלולת מסלול משטח שכבר אינו נמצא בשליטתה הצבאית - מיקומו של קו הגבול העתידי יהיה הגורם המגביל היחיד שימנע פגיעה במרכזי האוכלוסייה בישראל (ראו מפה 4).

קיצורו של דבר, אזורי ביטחון והקמת מרחב טקטי חיוניים למאבק בחירות מחבלים גם כשמצויה גדר; לפיכך השיקולים הטריטוריאליים הם חלק בלתי נפרד גם מהמלחמה בטרור.

במאבק בטרור יש להביא בחשבון גורם נוסף, הקשור ישירות בסוגיית "גבולות בני-הגנה". יכולתם של ארגוני מחבלים לתקוף את ישראל תלויה במידה רבה באיכות הנשק העומד לרשותם. אין כל ספק שאחת ההצלחות הגדולות ביותר במלחמה בטרור בשנים האחרונות הייתה יכולתה של ישראל לבודד את יהודה ושומרון ולמנוע העברת נשק לפלסטינים דרך ירדן. לשם השוואה, מאמציה של ישראל למנוע הברחת נשק ממצרים לרצועת עזה לא זכו תמיד להצלחה, והדבר התבטא ביכולת הפלסטינים לייצר טילי קאסם דווקא בעזה, כמו גם באיכות אמצעי הלחימה שלהם שם.

פריסה מחדש של צה"ל לאורך קווי 1967 תשנה מן היסוד את המצב ביהודה ושומרון. העתקת גבולה המזרחי של ישראל מנהר הירדן לקווי 1967 תאפשר למחבלים בנבעות יהודה ושומרון להשיג כל נשק שירצו ותגביר את האיום על ישראל. הקטיטיות יעשו את דרכן לשטחים והשפעתן תורגש מיד. כך למשל די בפצצת מרגמה אחת בשבוע בקרבת נמל התעופה

אשר לחדירת מחבלים: הקו שישורטט בשטח - בין אם יהיה גדר ביטחון בין אם מחסום כלשהו - הוא רק רכיב אחד של הגנה יעילה. חשוב לא פחות הוא המרחב משני צדיו של קו זה. אם מחבל יחדור דרך גדר ביטחון, הסיכויים לעצרו יגדלו ככל שהמרחק שיהיה עליו לעבור לפני שיבצע את התקפתו יהיה רב יותר. גם הסיכויים למנוע חדירה דרך גדר הביטחון יגדלו אם צה"ל ישלוט באזור הסמוך מעבר לגדר, באופן המעניק לו מרחב, זמן ויכולת לפעול נגד מי שמתקרב לגדר.

זאת ועוד: נסיגה של ישראל ממרכזי האוכלוסיה הפלסטינית תגביל מאוד את יכולתה להיאבק בטרור בשטחי המוצא ובבתיהם של פעילי הטרור. שיטה זאת פעלה בהצלחה רבה ביהודה ושומרון, בעת שלישראל הייתה שליטה מלאה בשטח. אחרי הנסיגה יתקשה צה"ל להמשיך בדרך זו, ויכולתו לסכל פעולות טרור תהיה תלויה יותר ויותר בבניית מרחב ביטחון משני צדי הגדר.

הצלחתה של גדר הביטחון סביב רצועת עזה למנוע חדירת מתאבדים בארבע השנים האחרונות נבעה בין השאר מקיומו של אזור ביטחון בצד הפנימי של הגדר, שבו אפשר לעצור את תנועתם של מחבלים, בתוך הרצועה, עוד לפני שהם מגיעים לגדר עצמה. גם חופש התנועה של

ללא שליטה של ישראל בשטחים הרלוונטיים מזרחית לקווי 1967, צה"ל לא יוכל למנוע ירי של טילים ושל מרגמות מהגבעות השולטות על נמל התעופה בן-גוריון. די בפצצת מרגמה אחת בשבוע בקרבת נמל התעופה הבין-לאומי בן-גוריון כדי לשתק לחלוטין את התנועה האווירית בישראל.

הבין-לאומי בן-גוריון כדי לשתק את התנועה האווירית לחלוטין. ללא שליטה של ישראל בשטחים הרלוונטיים מזרחית לקווי 1967, צה"ל לא יוכל למנוע ירי כזה. הכנסת טילי כתף נ"מ לנבעות השולטות על נמל התעופה בן-גוריון תהפוך על פיה את המשוואה האסטרטגית מן היסוד (מפה 5). התפתחות כזאת תפגע גם ביכולתו של צה"ל להפעיל מסוקי תקיפה בשטחים המדוברים, ויכולת התגובה שלו תפחת פלאים.

צה"ל לסיכול התקפות מתוכננות מתוך רצועת עזה תרם להצלחת הגדר סביב הרצועה. אם לא יקום שירות ביטחון פלסטיני תכליתי שימנע התקפות מרצועת עזה, עתה, לאחר ההתנתקות מהאזור, יהיה צורך להמתין ולראות אם גדר הביטחון של הרצועה תוכל למנוע בהצלחה חדירות עוינות, כפי שמנעה בעבר. ודאי הוא שהמשימה למניעת חציית הגדר תהיה מסובכת הרבה יותר.

סיכום

מבחינת השאלה של גבולות ישראל מנקודת ראות צבאית מקצועית עולה כי נסיגה לקווי 1967 תעמיד את ישראל במצב חמור, מן הסיבות הבאות:

- ישראל לא תוכל להגן על עצמה נגד איום צבאי קונבנציונאלי עתידי. נוכח המצב הקיים כיום במזרח התיכון, איש אינו יכול להבטיח שאיום כזה לא יתממש.
- יכולתה של ישראל למנוע הרס של התשתיות הלאומיות במקרה של התקפת טילים תפחת במידה רבה, ויכולת המכה השנייה שלה תצומצם בצורה משמעותית.
- בשל שתי חולשות אלה, יגברו הסיכויים שיריבי ישראל יחליטו לממש את יכולתם לתקוף באחת משתי הדרכים, או בשילוב כלשהו ביניהן.
- אשר לטורו: כאשר ניצבים בפני חימוש תלול מסלול, מאש מרגמות עד אש רקטות, ריחוקו של הגבול העתידי מאזורים עיקריים של תשתיות ישראליות חיוניות הוא גורם מכריע לאי-הצלחתן של התקפות כאלה על ישראל. יתר על כן, אזור הביטחון מעבר לגדר מוסיף רכיב חיוני לכל גדר ביטחון, כדי שתהיה יעילה נגד חדירות.

הגיב בזעם ואמר שהוא חוזר ואומר בכל הזדמנות שישראל זקוקה לגבולות בני-הגנה, והוסיף שאין ללחוץ על ישראל לסגת לקווי 1967; והנה, ישראל שוקלת נסיגה כזאת וסומכת על ערובות חסרות ערך בשעת מבחן! הוא הסביר כי לדרום וייטנאם היו ערובות מעשרים מדינות; אך כאשר צפון וייטנאם פלשה אליה, שום מדינה לא הייתה מוכנה לקבל ממנו טלפונים. הרמז שלו היה ברור: אסור לסמוך על ערובות ולהסתכן בנסיגה לקווי 1967: אם מדינות העולם שהבטיחו הבטחות לא סייעו לארצות הברית בשעת צרה, ודאי שאין לסמוך על סיוע שלהן לישראל במצבים דומים. מסקנות דומות הושמעו בישראל גם מפי אחרים. ביוני 1967 אמר שמעון פרס לעיתון מעריב: "צריך להבטיח שלישראל לא יהיה רק אורך, אלא רוחב. אסור לנו להתפתות לכל מיני יועצים ועיתונאים לחזור למדינה שרוחב מותניה הוא 14 ק"מ".

מדרכי (מוטה) גור המנוח, שהיה רמטכ"ל צה"ל, אמר במאי 1978 לכתב העת ניוזוויק כי כאיש צבא לא היה לו ספק שכדי להגן על ישראל צריך להישאר בשטחים השולטים בהרי יהודה ושומרון - מחברון עד שכם. הוא גם הסביר שישראל צריכה להישאר בבקעת הירדן. משה דיין המנוח, לשעבר רמטכ"ל צה"ל, שר הביטחון ושר החוץ,

הנרי קיסינג'ר, שר החוץ האמריקני לשעבר, הדגיש כי ישראל זקוקה לגבולות בני-הגנה ואין ללחוץ על ישראל לסגת לקווי 1967.

היה חד-משמעי בעניין זה: "יהיה אשר יהיה ההסדר שיושג עם הפלסטינים ועם הירדנים, עמדות המפתח שיבטיחו את הגנתה של ישראל צריכות להישאר לשימוש החופשי והבלעדי של צה"ל. עמדות אלה הן בקעת הירדן והרכס ההררי".

לבסוף, דבריו הברורים של יצחק רבין המנוח, בהופעתו האחרונה בכנסת חודש ימים לפני רציחתו

חשיבותם של ההיבטים הגיאוגרפיים ושל "גבולות בני-הגנה" הועלתה על-ידי אישים בין-לאומיים מובילים ממחנות פוליטיים שונים. בשיחה עם הנרי קיסינג'ר, שר החוץ האמריקני לשעבר, כאשר ממשלת ברק שקלה נסיגה מלאה לקווי 1967 (בתיקונים קלים), הסברתי כי ממשלת ישראל מקווה להסתמך על ערובות בין-לאומיות ועל גיבוי מצד ארצות הברית כתמיכה מערבית לעתידה. קיסינג'ר

המתועבת: "לא נחזור לקווי 4 ביוני 1967 - גבול הביטחון להגנת מדינת ישראל יוצב בבקעת הירדן, בפירוש הנרחב ביותר של המושג הזה". אין פלא שזו הייתה מורשתו הביטחונית של רבין; הוא היה נחוש בדעתו כבר ב-1980: "אם נפנה את יהודה ושומרון, זה יהיה האיום הגדול ביותר שנעמוד מולו".

דבריו הברורים של יצחק רבין המנוח, בהופעתו האחרונה בכנסת: "לא נחזור לקווי 4 ביוני 1967 - גבול הביטחון להגנת מדינת ישראל יוצב בבקעת הירדן, בפירוש הנרחב ביותר של המושג הזה". הוא היה נחוש בדעתו כבר ב-1980: "אם נפנה את יהודה ושומרון, זה יהיה האיום הגדול ביותר שנעמוד מולו".

נספח 1

היבטים צבאיים-אסטרטגיים של הטופוגרפיה של יהודה ושומרון לביטחונה של ישראל

אזור יהודה ושומרון, עקב מיקומו והטופוגרפיה שלו, מילא תפקיד חיוני בביטחונה הלאומי של ישראל מאז השתלט עליו צה"ל ב-1967. יהודה ושומרון הוא אזור קטן יחסית, המשתרע על 5,500 קמ"ר; אך הוא מצוי בקרבה מידית למישור החוף של ישראל, שבו מרוכזים 70 אחוזים מאוכלוסיית ישראל ו-80 אחוזים מכושר הייצור התעשייתי של המדינה. יתר על כן, אזור יהודה ושומרון מורכב בעיקר מרכס הררי המשתרע מצפון לדרום ושולט על התשתית החיונית של ישראל לאורך החוף - בכלל זה נמל התעופה הבין-לאומי של ישראל, חברות היי-טק ורוב הכבישים המהירים העיקריים המחברים בין חיפה, תל אביב וירושלים. מי הגשמים הזורמים במורדות רכס ההרים הזה אל האקוויפר התת-קרקעי במערב השומרון מספקים כ-30 אחוזים ממי השתייה של ישראל.

כוח צבאי עוין שיתמקם בעמדות השולטות לאורך יהודה ושומרון עלול להיות איום על מרכז הכובד של מדינת ישראל, לפגוע קשות בחייה הכלכליים או אפילו לשתקם, ולסכן חלקים גדולים מאוכלוסייתה (מפה 6). אי-אפשר לומר דברים דומים ביחס לשטחים אחרים שישראל השתלטה עליהם בעקבות מלחמת ששת הימים: חצי האי סיני הסמוך לנגב הישראלי, ורמת הגולן השולטת על הכינרת ועל צפון-מזרחה של ישראל. תבוסות צבאיות באזורים אלה יפגעו חמורות בביטחון ישראל, אך המדינה תמשיך להתקיים. לעומת זאת, שיתוק מישור החוף והשתלטות עליו יביאו לחיסולה של ישראל. מנקודת ראות צבאית, זהו הגורם העיקרי המשפיע על חשיבותו האסטרטגית של אזור יהודה ושומרון לגבי ישראל.

היבט נוסף של חשיבותו האסטרטגית של אזור יהודה ושומרון נובע מתפקידו כמחסום המגן על מישור החוף מפני התקפה משוריינת ממזרח. הרכס ההררי של יהודה ושומרון מתנשא לגובה של 900 מטרים בלבד בנקודה הגבוהה ביותר שלו; אך ממזרח לו מצויה בקעת הירדן, שהיא הנקודה הנמוכה ביותר בעולם ומגיעה ל-370 מטרים מתחת לפני הים. המשמעות היא שהרכס ההררי של יהודה ושומרון משמש מחסום בגובה של כ-1,300 מטרים כלפי מזרח, והוא מדרון תלול יחסית לכוח יבשתי תוקף (מפה 7). המרחק מנהר הירדן לפסגת הרכס ההררי הוא כ-13 עד 19 ק"מ (הרוחב של כל יהודה ושומרון הוא כ-54 ק"מ). בהתחשב בעובדה שישראל יכולה לפרוס בדרך כלל יחידות סדירות קטנות, נחותות מבחינה מספרית מהצבאות הסדירים הגדולים של שכנותיה, הרי שהמדרונות המזרחיים של הרכס ההררי הם החלופה המעשית היחידה לקו הגנה של צה"ל עד שישלים את גיוס המילואים כדי להתמודד עם איום העומד בפתח.

הרכס ההררי של יהודה ושומרון תורם לביטחונה של ישראל גם בדרכים אחרות. השליטה הצבאית של ישראל בבקעת הירדן מאפשרת לה למנוע הברחות נשק מתקדם לארגוני הטרור הפלסטיניים. ישראל צריכה לפטרל רק באזור שאורכו 100 ק"מ, לעומת הקו של 1967 שהשתרע לאורך 360 ק"מ בערך. הכוחות המזוינים של ירדן משתדלים אמנם לבלום את זרימת הנשק הלא-חוקי דרך ממלכת ירדן, אבל לא תמיד הם מצליחים. החיובאללה מנסה להעביר נשק לא-חוקי מלבנון דרך דרום סוריה.

בנוסף, אזור יהודה ושומרון חיוני להגנתה האווירית של ישראל. בתקופת כוננות מוגברת תוכל ישראל לפרוס את מערכות ההגנה האווירית שלה על ראשי הגבעות וההרים של יהודה ושומרון, כדי לאתר ולירטט מטוסי אויב מעמדות קדמיות ולא ממישור החוף המאוכלס בצפיפות. קו הראייה של מכ"ם קצר טווח ושל מערכות התרעה מוקדמת שייפרסו

במישור החוץ ייחסם על-ידי הרכס ההררי של יהודה ושומרון (זו אינה בעיה מבחינת המכ"ם ליירוט טילים). לפיכך פרסה ישראל לאורך שנים את המתקנים הללו בשטחים הגבוהים של יהודה ושומרון. אין צורך לומר שאם המרחב האווירי שמעל יהודה ושומרון יהיה בידיים עוינות, תהיה לישראל התרעה מוקדמת קצרה הרבה יותר ואולי קצרה מדי, וכך לא יתאפשר יירוט מטוסים תוקפים. כיום דרושות למטוס קרב-הפצצה של האויב שלוש דקות בלבד כדי להגיע מהירדן לים התיכון, מעל יהודה ושומרון וישראל (67 ק"מ). ספק אם תהיה לישראל הגנה אווירית הולמת על-ידי מטוסי יירוט או טילי נ"מ אם יעמדו לרשותה פחות משלוש דקות כדי לפעול.

יש המטילים ספק באיומים כאלה ממזרח לישראל, וזאת לאחר הסכם השלום עם ירדן, ואחרי סילוקו של סדאם חוסיין מהשלטון בעיראק. יש לזכור כי תכנון הביטחון הלאומי אינו יכול להתבסס על המצב המדיני הנוכחי בלבד, אלא עליו להביא בחשבון שינויים אפשריים בכונות שכנותיה של ישראל. ישראל תזדקק לגבולות בני-הגנה כדי להגן על עצמה במשך עשרות שנים נוספות, ולא רק בחמש השנים הקרובות. אין ערובה לכך שבעתיד לא יחזרו איומים ישנים או יוצבו איומים חדשים ואף חמורים מבעבר.